

TUTKIMUSRAPORTTI

ESPOO Kirkkojärvi

Metallinilmaisprospektointi kevyenliikenteen sillan rakennuspaikalla

6.10.2016

AKDG 5206:1

ARKISTO- JA TIETOPALVELUT | ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT

SATU KOIVISTO

Tiivistelmä

Espoon kaupunki on teettänyt suunnitelmat Turunväylän ylittävästä kevyen liikenteen sillasta umpeenkasvaneen Kirkkojärven kohdalla. Espoon kaupunginmuseon kanssa käytyjen keskustelujen mukaan sillan penkereen ja rakennettavan raitin alle jäävä alue on syytä tutkia metallinilmaisinta käyttäen. Tutkimusalueella ei ole tiedossa olevia muinaisjäännöksiä, mutta Kirkkojärven rannoilta on löytynyt viime vuosina metallinilmaisinharrastajien toimesta rautakautista ja varhaiskeskiaikaista esineistöä. Järven kaakkoisosaa ei ole aiemmin tarkasteltu. Sillan ja siihen liittyvän raitin rakennuspaikoilla tehtiin metallinilmaisinprospektointia yhteistyössä metallinilmaisinharrastajan kanssa lokakuussa 2016. Työllä varmistettiin, ettei rakentamisella vahingoiteta arkeologista kulttuuriperintöä. Rakennuspaikkaa Turunväylän molemmilla puolilla käytiin läpi metallinilmaisimella systemaattisin linjastoin ja vapaasti kulkien. Potentiaaliset signaalit tarkastettiin koe-pistoin. Prospektoinnin tulosten ja historiallisen ajan karttojen perusteella alue vaikuttaa olleen pääasiassa rantapeltoa ja vesijättöä, eikä paikalta löytynyt arkeologisesti kiinnostavia kerrostumia tai löytöaineistoa. Läpi käydyt linjastot kartoitettiin tarkkuus-GPS -laitteella ja tehtyjä havaintoja valokuvattiin ja niistä tehtiin muistiinpanoja. Selvitysalue käytiin läpi yhden päivän aikana.

Kansikuva: Kuivatetun Kirkkojärven rannat Turunväylän pohjoisreunalla ovat nykyään tiheän kasvillisuuden peitossa. Kuvattu pohjoiseen. Kuva: Satu Koivisto/ARKE.

Sisällysluettelo

Arkisto- ja rekisteritiedot.....	2
Sijaintikartat	3
1. Johdanto	5
2. Tutkimushistoria ja käytetty lähdeaineisto	6
3. Tutkimusalueen kuvaus ja rajaus	9
4. Metallinilmaisiprospkointi	12
5. Yhteenveto	14
Lähteet ja kirjallisuus	16
Digitaalikuvaluettelo.....	17
Kartta	18

Arkisto- ja rekisteritiedot

Metallinilmaisinspektointi kevyenliikenteen sillan rakennuspaikalla

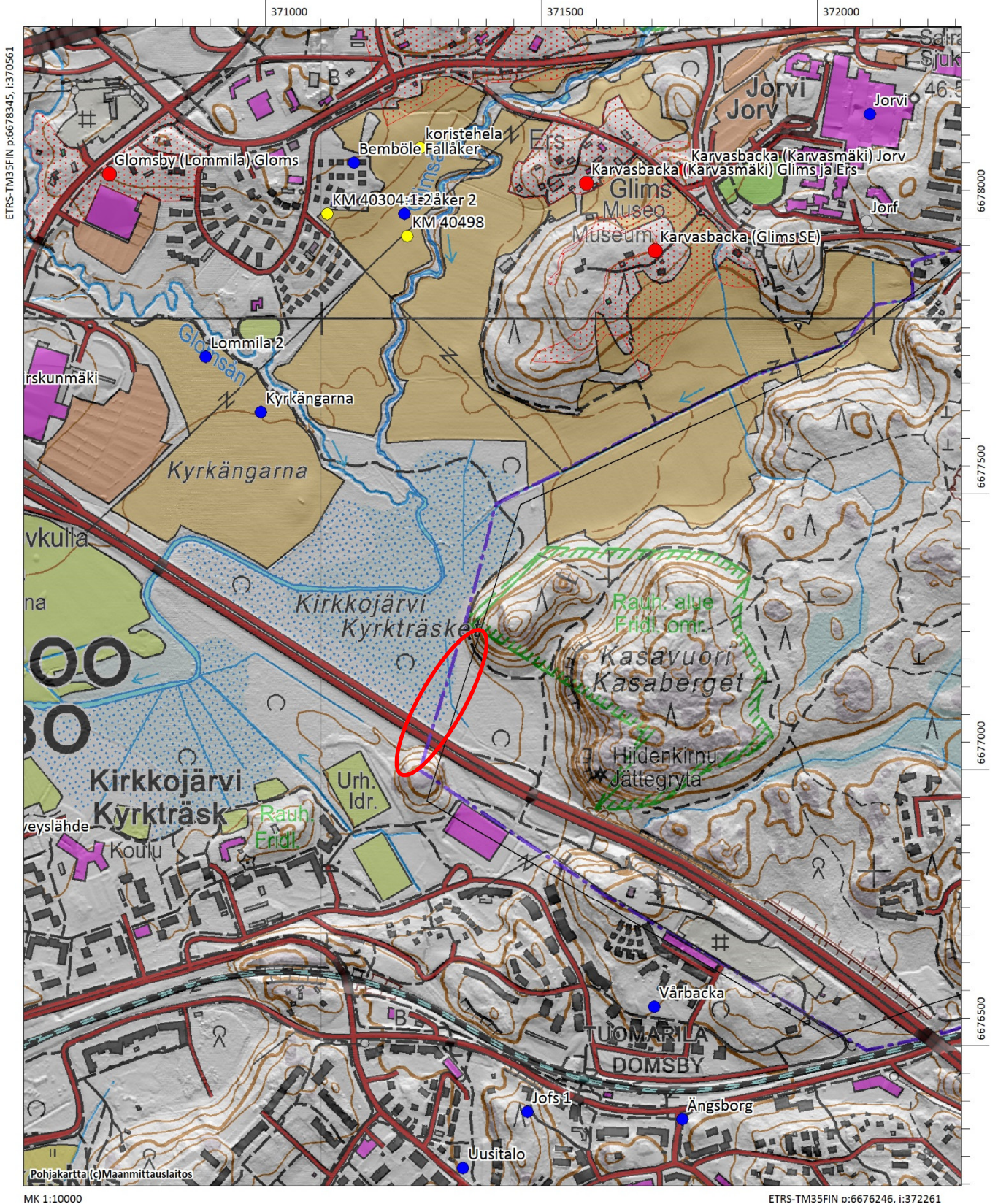
Alueen nimi:	Espoo Kirkkojärvi
Tutkimuksen laatu:	metallinilmaisinspektointi
Lähikohteet noin 1 km vyöhykkeellä:	Espoo Terveyslähde, historiallinen työ- ja valmistuspaikka Espoo Karvasbacka (Glims SE), kivikautinen asuinpaikka Espoo Kyrkängarna (Ikean pelto), rautakautinen löytöpaikka Espoo Fallåker 2, historiallinen löytöpaikka Espoo Lommila 2, historiallinen löytöpaikka Espoo Jofs 1, kivikautinen löytöpaikka Espoo Ängsborg, kivikautinen löytöpaikka Espoo Vårbacka, kivikautinen löytöpaikka Espoo Uusitalo, kivikautinen löytöpaikka
Kenttätyönjohtaja:	FM Satu Koivisto
Mukana kenttätyössä:	FM Katja Vuoristo ja metallinilmaisinharrastaja Juri Lintunen
Tutkimuslaitos:	Museovirasto / Arkeologiset kenttäpalvelut ARKE
Kenttätyöaika:	6.10.2016
Tutkitun alueen laajuus:	noin 6000 m ²
Tutkimuksen tilaaja / rahoittaja:	Kaupunkitekniikan keskus, Espoon kaupunki
Tutkimusalueen lähin osoite:	Kylävainionkuja 6, Espoo
TM35 karttalehti:	L4131F4
Tutkimusalueen keskikoordinaatit (ETRS-TM35FIN):	P: 6677303, I: 371132 alueen arvioitu keskipiste
Aikaisemmat tutkimukset:	-
Aikaisemmat löydöt:	-
Raporttiin liittyvät digitaalikuvat:	AKDG 5206:1–9
Raporttiin liittyvät löydöt:	-
Alkuperäisen tutkimusraportin säilytyspaikka:	Museoviraston arkisto
Kopiot:	Espoon kaupunki, Espoon kaupunginmuseo

Sijaintikartat

Prospektointialueen sijainti ja lähikohteet muinaisjäännösrekisteristä:

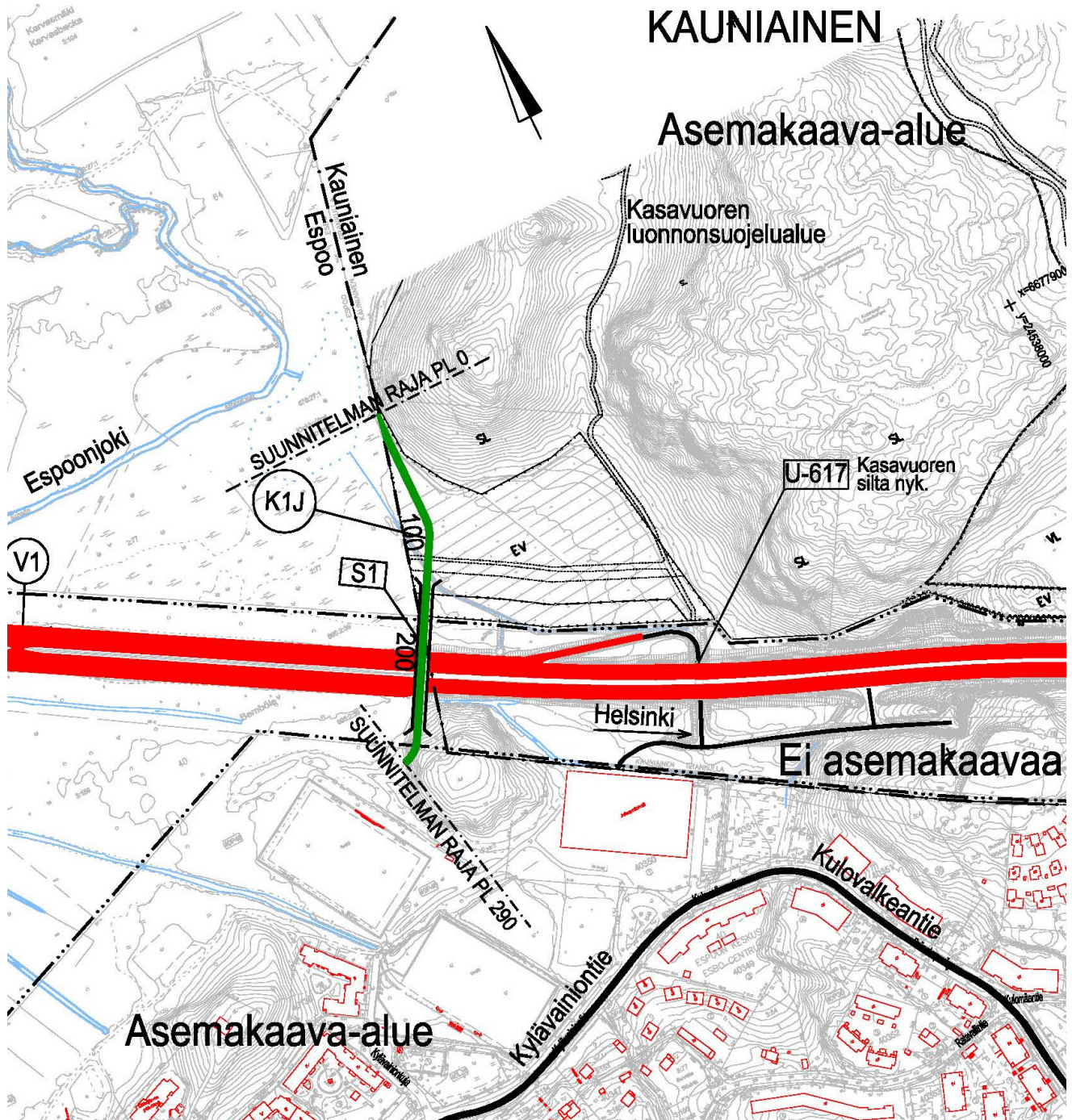
Kiinteät muinaisjäännökset punaisella, muinaisjäännösten alakohteet keltaisella ja löytöpaikat sinisellä pallolla.

Ote suunnitelmakartasta / Espoon kaupunki

Sillan ja raittien rakennuspaikat on merkitty kartalle vihreällä

1. Johdanto

Umpeenkasvanut ja nykyään kuivatettu Kirkkojärvi on sijainnut Espoon keskustan tuntumassa Kauniaisten rajalla, aluetta luode-kaakko-suunnassa halkovan Turunväylän molemmin puolin. Alueella on nykyään peltoja ja vesijättöä ja sen alueella kulkee muutamia ulkoilupolkuja. Järven rannoilta tunnetaan historiallisia kylätontteja, esihistoriallisia asuinpaikkoja sekä useita kivi- ja metalliesineiden löytöpaikkoja.

Espoon kaupungin vuonna 2016 edistävä siltahanke liittyy Keski-Espoon urheilupuiston ja Kasavuoren ulkoilureitistön välisen yhteyden parantamiseen. Espoon kaupungin museon kanssa käytyjen keskustelujen perusteella on todettu, että Kirkkojärven rannoilta on löytynyt viime vuosina kasvavan metallinilmaisinharrastuksen myötä rautakautista ja keskiaikaista esineistöä ja järven kaakkoisosaan sijoittuvaa suunnitelma-alueetta ei ole kuitenkaan etsinnöissä tarkasteltu. Siksi sillan tukipilareiden ja raittien alueilla tuli tehdä metallinilmaisinspektointia ennen rakennustöiden aloittamista. Espoon kaupunki tilasi työn Museoviraston Arkeologisilta kenttäpalveluilta.

Kenttätöiden tavoitteena oli varmistaa, ettei sillan rakentamisella tuhota kiinteää muinaisjäännöstä. Arkeologisten kenttäpalveluiden tutkijat Satu Koivisto ja Katja Vuoristo tekivät prospektoinnin yhteistyössä metallinilmaisinharrastaja Juri Lintusen kanssa yhden päivän aikana. Tutkimuksen jälkityöt ja raportointi tehtiin huhtikuussa 2017 allekirjoittaneen toimesta.

Helsingissä 24.4.2017,

Satu Koivisto

Kuva 1. Bemölen tiluskartta vuodelta 1765. Kirkkojärvi on tässä vaiheessa jo pitkälle umpeenkasvanut ja pieni allas (Kyrkträsk) on merkitty Kasavuoren länsireunalle. Naapurinmäen tuleva sillanpaikka on merkitty kartalle punaisella. Kartta: Bemöle, Gloms, Karvasbacka, Löfkulla och Oitans: Karta öfver egorne med delningsbeskrifning 1765–1765 (B7:2/1-14). Kansallisarkisto.

2. Tutkimushistoria ja käytetty lähdeaineisto

Kirkkojärven rannoilla on ollut esihistoriallista asutusta ainakin kivikaudelta varhaisella rautakaudelle saakka. Uusimpien metallinilmainsinlöytöjen perusteella järven rannoilla on liikuttu myös myöhemmin rautakaudella ja varhaisella keskiajalla (Museovirasto 2017). Espoon esihistoriallisten muinaisjäännösten perusinventoinnissa (Huurre 1962) käytiin läpi tunnettuja kohteita ja kiviesineiden löytöpaikkoja. Kivikautinen asutus on jaettu vesistöalueittain, joista Espoonjoen alueeseen kuuluvat Espoonjoen varret Espoonlahdesta entiseen Kirkkojärveen saakka. Glimsån-Pitkäjärven vesistöalueeseen kuuluvat läheiset Glimsån rannat ja Lippajärven-Pitkäjärven ympäristöön kuuluvat osa Bemböleä, Karvasbacka, Kvarnby, Träskända, Viherlaakso, Laakso-lahti ja Vanhakylä. Espoon kaupunginmuseon vuonna 1989 teettämässä arkisto- ja osainventoinnissa (Jussila) todettiin Karvasmäki-Bemböle -vyöhykkeen sekä entisen Kirkkojärven ympäristön olevan arkeologisesti suhteellisen hyvin tutkittua esihistorian osalta.

Kirkkojärven rannoilta tunnetaan useita kivikautisia löytöpaikkoja, joista syksyn 2016 prospektointialueesta noin 1 km puskurivyöhykkeellä sijaitsevat Jofs 1, Ängsborg, Vårbacka ja Uusitalo. Näiltä paikoilta on löytynyt pohjalaisen kirveen katkelma (KM 4390:2) aikoinaan paikalla sijainneen Jofssin talon maalta. Jo kadonneesta Ängsborgin huvilasta noin 20 m pohjoiseen, hiekkaisesta pellostä, on löytynyt kivikirves (KM 9806:1) sekä noin 75 m pohjoiseen tasatalta (KM 9806:2). Vårbackan pienoiskourutaltoa (KM 13053) löytyi rautatien pohjoispuolelta, noin 180 m Tuomarilan asemasta pohjoiseen. Tuomarilan ja Suvelan välivyöhykkeeltä, Uusitalon maalta, on löytynyt aikoinaan oikokirves (KM 13967). Löytö tehtiin Uusitalon kaakkoispuolelta laakson pohjalta savimaasta. Huurteen inventoinnissa (1962) asuinpaikan merkkejä ei paikoilla näkynyt.

Karvasbacka Glims SE -niminen laaja muinaisjäännöskompleksi sijaitsee Glimsin talomuseon kaakkoispuolella, Kirkkojärven koillisrannalla, yhteensä noin 200 m leveällä ja puoli kilometriä pitkällä harjanteella. Löytöinä paikalta on saatu mm. tasataltan katkelma, hiottujen liuske-esineiden katkelmia, kvartsiesineitä ja -iskoksia, kvartsiydin, pii-iskos ja palanutta luuta. Kohteen tarkasti Anna-Liisa Hirviluoto vuonna 1975, jota seurasi Leena Söyrinki-Harmon arkeologinen kaivaus vuonna 1976. Seuraavana kerran kohdetta tarkasteltiin Espoon kaupunginmuseon osainventoinnissa (Jussila 1989), jolloin paikalla todettiin olevan laaja ja tiheälöytöinen, noin 200 m leveä muinainen niemi, josta saatiin talteen runsaasti kvartsia korkeustasolta 20–30 m mpy. Myöhemmin paikalla tehtiin koekaivauksia vuonna 1991 (Laulumaa). Glimsin sähkötöiden yhteydessä tehdyissä kaivauksissa (Rosendahl 2007) tarkasteltiin kohteen historiallisen ajan asutushistoriaa, mutta töissä ei tullut vastaan keskiaikaisia kerroksia tai löytöaineistoja. Tutkimusten tuloksena pidettiin kuitenkin todennäköisenä, että Glimsin ympäristössä on säilyneitä keskiaikaisia tai uuden ajan alun kerroksia, joten jatkossakin kaikki uudet kaivutyöt tulee tehdä arkeologin valvonnassa. Viimeisin arkeologinen valvonta kohteella tehtiin vuonna 2013 (Stenberg).

Kirskumäen pronssi- ja rautakautinen asuinpaikka on sijainnut vanhan Kehä III ja Turunväylän liittymän koillispuoleisen mäen laella. Kohdetta tarkasteltiin Jussilan osainventoinnissa vuonna 1989 ja se tutkittiin pois kaivauksin ennen paikalla nykyään sijaitsevan Ikean rakentamista (Mikkola 1994). Korkeuden ja löytöaineiston perusteella kohde on ollut käytössä ainakin pronssi- ja rautakaudella sekä historiallisena aikana. Löytöinä kaivauksissa talteen saatiin keramiikkaa (pääasiassa varhaisrautakautista Morbyn tyyliä), kvartsi-iskoksia, kvartsiesine, palanutta luuta, kuonaa ja savitiivistettä.

Myös historiallisella ajalla Kirkkojärven rannat ovat olleet asutettuja. Logistisesti suotuisien vesireittien varrella, Espoon sydämessä sijaitseva keskiajalla Bembölen verokunta, jonka jakokuntaan kuuluivat Bembölen, Karvasbackan, Glimsin, Oitansin, Kvarnbyn, Träskändan ja Bölsbyn kylät. Alkukylän takamaana olivat myös

Bodom, Skrakarby, Gunnars ja Backby pohjoisessa. Vanhin Bembölen emäkylästä sijaitsi ilmeisesti Bembölen tai Karvasbackan tonttimaalla. Alueella on myös suomalaisperäisiä asutusnimiä, kuten Karvasmäki, Oittila ja Pent(tilä). Vanhin, mahdollisesti jo rautakautinen nimistökerros viittaa asutuksen olleen hämäläistä. Kylät ruotsalaistuivat varhain ja viljelynimistö on tällä alueella lähes yksinomaan ruotsalaisperäistä. (Kepsu 2005: 41.) Vakiintuneempaa asutusta muodostui järvenrannoille ilmeisesti varhaiskeskiajalla, 1200–1300 -luvulla; uusien metallinilmaisintojen perusteella mahdollisesti jo varhaisemmin. Kirkkojärvi mainitaan ensimmäisen kerran pappilan perustamiskirjeessä vuonna 1492. Järvi on matalan topografiansa takia ollut aina tulvaherkkä, erityisesti keväisin, joten tiiviimmät asutuskeskittymät ovat rakentuneet ylempille korkeustasoille moreenimäille ja niiden rinteille.

Kirkkojärven koillisrannan Karvasbackan kylä perustettiin viimeistään 1300-luvulla. Vuoden 1540 maakirjan mukaan Karvasbackan kylässä oli neljä taloa. Kylän alkuperäinen kylätontti sijaitsi joko Glimsin tai Ersin kohdalla. Glimsin alueella toimii nykyään Espoon kaupunginmuseon omistama talomuseo ja se muodostaa yhdessä Ersin kanssa talousrakennuksineen erittäin hyvin säilyneen historiallisen kyläkokonaisuuden. Paikalla on mitä ilmeisimmin säilynyt myös keskiaikaista asutuskerrostumaa. Keskiaikainen Jorvin talo sijaitsi hiekan erillään, nykyisten Jorvin sairaalarakennusten lounaispuolella. Kirkkojärven länsirannan Glomsbyssä oli vuoden 1540 maakirjan mukaan neljä taloa. Nykyään paikalla on Löfkullan golfkenttä. Glomsin talo jaettiin myöhemmin Nedre ja Övre Glomsiksi, ja niiden välissä kulki tie, joka yhdistettiin sittemmin Kehä III linjaukseksi. Kylään kuulunut Lövkullan talo oli jaettu Nedre ja Övre Lövkullaksi. Ne sijaitsivat Turunväylän lounaispuolella ja Espoontien kaakkoispuolella. Lövkullien välissä on säilynyt pieni pätkä vanhaa kylätietä. (Nurminen 2000.)

Kuva 2. Espoon kirkko 1800–1900 -lukujen vaihteessa. Harmaakivikirkko valmistui Espoonjoen rannalle viimeistään 1400-luvun lopulla. Takana Kirkkojärvi. Kuva: Espoon kaupunginmuseo (32/46).

Markus Hiekkasen (2014) mukaan Espoon kirkko on rakennettu vuosina 1485–1490 Kirkkojärven Espoonjoen suulle (Kuva 2). Sitä ennen paikalla oli ilmeisesti puusta rakennettu kirkko tai kappeli, joka mahdollisesti oli peräisin jo 1300-luvun puolivälistä. Espoon pappila perustettiin vuonna 1492, jonka vahvistuskirjan oli allekirjoittanut 24 espoolaista talollista, mm. Olof Bengtsson, joka omisti Bensulsin talon. Södrikin keskiaikainen kylä sijaitsi kirkkoa vastapäätä Espoonjoen kaakkoisrannalla olevalla mäellä. Vuoden 1540 maakirjan mukaan siellä oli viisi taloa, joista yksi kantatalo, Doms, sijaitsee vielä tänäkin päivänä entisellä paikalla. Alueen läpi kulkeva tie, Vanha Lakelantie, on ilmeisesti ollut käytössä jo keskiajalla.

Kirkkojärven lounaisrannalla, Espoon keskuksen Kirkkokadun itäpuolelle ja Kaivomestarin kadun pohjoispuolelle jäävällä pienellä viheralueella, sijaitsee vanha terveyslähde. Kohteella on toiminut terveyskylpylä viimeistään 1700-luvun puolivälistä 1800-luvulle asti. 1700-luvun lopulla paikalla oli mm. kaivuhuone ja pyöreä vesisäiliö, parakki, kaksi käymälää ja lato. Lähteelle johti kaksi puistokujaa ja niiden risteyskohdassa oli pyöreä kääntöpaikka. Kylpylän vieraat majoitettiin läheisen Lövkullan kylän taloihin. Vanhoilla kartoilla kohde esiintyy nimillä *Hälsobrunn* (1774), *Hälsöbrun* (1780) ja *Helsobrunn* (1794). Nykyisin paikalla on metsäinen saareke, missä kaivuhuoneen ja vesisäiliön pohjat ovat vielä havaittavissa. Tutkimuksissa paikalla on havaittu myös joitain maa- ja kivirakenteita (Kokkonen 1987, Rostedt 1988).

Lisäksi Bembölessä on sijainnut rautakaivos, josta olemassa olevat tiedot ovat hieman epämääräisiä. Kaivoksen todennäköinen sijainti on Kahvituvasta itään Vanhan Turuntien pohjoispuolella tai mahdollisesti ruotsalaisen koulun kohdalla. Malmia lienee louhittu 1780-luvulla, sillä vuonna 1814 tehtyjen muistiinpanojen mukaan se oli käytössä noin 30 vuotta aikaisemmin. Paikalla suoritettiin tutkimuksia vielä 1838, mutta ne eivät johtaneet kaivostoiminnan jatkumiseen. Kaivos lienee sen jälkeen täyttynyt tai täytetty. (Saltikoff *et al.* 1994.)

Tuoreemmista metallinilmaisnlöydöistä mainittakoon Kyrkängarna, joka sijaitsee Kirkkojärven luoteisrannalla Ikean edustalla. Alue on niin alavaa, että se lienee alun perin olleen nimensä mukaisesti niittyä. Alueelta löytyi vuonna 2012 ristiretkiäikainen ketjunktajan fragmentti (KM 39146) (Kuva 3). Löytö tehtiin savisesta peltomullasta, jonka alla oli puhdasta savea. Espoon kaupunginmuseon tarkastuksessa löytöpaikalla ei havaittu mitään kiinteään muinaisjäännökseen viittaavaa, vaan esineen pidettiin mahdollisena kulkeutuneen paikalle myös esim. lantakuorman mukana. Espoon Fallåkerin pellostä on löytynyt metallinilmaisimella vuonna 2014 useita esineitä (KM 40304:1–4). Löytöpaikka sijaitsee Fallåkerin asuinalueen itäpuoliossa pellossa Glimsån länsirannalla, Kirkkojärven pohjoisosassa. Pellon länsireunalla kulkee kävelytie. Esi- neet ovat kahdelta löytöalueelta: läntisempi on entistä peltoa asuinalueiden välissä ja tontille on rakennettu päiväkotia (Fallåkerinrinne 2). Löydöt tehtiin savisista rakennusmaakasoista (KM 40304:1–2 veitsen päätyruppi ja kirjanhela). Paikalla oli myös pajakuonaa. Itäisempi löytöalue on pellolla kävelytien ja joen välissä, noin 120–180 m Fallåkerinrinteen päästä pohjoiskoilliseen. Löydöt ovat (KM 40304:3–4) kullattu pyöreä nappi tai riipus ja koristeltu liitupiipun varsi. Tällä alueella on havaittu muitakin esineitä, mm. koloita, solkia, nappeja ja musketin kuulia (ei kokoelmassa). Fallåkerista on myös kivi- kuitista löytöaineistoa. Ikean itäpuolisesta pellostä on löytynyt metallinilmaisimella keuhällä 2014 myös Kristian II/Kustaa Vaasan ajan klippinkiraha vuosilta 1518–1522 (KM 40306). Löytöpaikka on Kirkkojärven luoteispuolella ja Glomsån lounaisrannalla, joen ja Ikean parkkipaikan välissä. Lommilan historiallinen kyläpaikka (Lommila (Glomsby) Gloms) sijaitsee joen toisella puolella, paikasta noin 300 m pohjoisluoteeseen. Löytöpaikkaa ei ole tarkastettu arkeologin toimesta. (Museovirasto 2017.)

Kuva 3. Pronssinen ketjunktajan katkelma (KM 39146) ristiretkialta löytyi vuonna 2012 metallinetsimellä Kirkkojärven luoteisrannalta. Kuva: Markku Haverinen/Museovirasto (AKDG 3519:1).

Kirkkojärven rantojen arkeologisen kulttuuriperinnön perusteella vaikuttaa siltä, että Espoonjoen murros-laaksossa sijainnut Kirkkojärvi on vetänyt puoleensa asutusta kautta vuosituhansien aina kivikaudelta historialliselle ajalle saakka. Asutus on sijoittunut alavassa maastossa ylemmille rantatasoille rantojen tulvimisen takia. Runsaat irtolöydöt niin esihistorialliselta kuin historialliselta ajalta ovat voineet kulkeutua järven alemmille rantatasoille myös järven vuotuisten vedenpinnan vaihteluiden sekä myöhemmän viljelytoiminnan vaikutuksesta. Myös myöhemmän asutuksen sijoittuminen samoille kumpareille ja rinteille on todennäköisesti tuhonnut varhaisempia, ohuempia kulttuurikerroksia, mikä osaltaan voi selittää irtolöytöjen runsautta Kirkkojärven rantavyöhykkeillä.

3. Tutkimusalueen kuvaus ja rajaus

Espon keskuksen alue vapautui mannerjäätikön alta noin 12 000 vuotta sitten, jonka jälkeen matala rannikkokaistale jäi pitkäksi aikaa nykyistä Itämeren edeltävien vesistövaiheiden alle. Turpeen kerrostuminen alkoi heti maan paljastuttua veden alta. Matalat merenlahdet soistuivat ja kasvoivat vähitellen umpeen. Maaston painaumiin muodostuneiden järvien vedet laskivat Espoonjoen kautta Espoonlahteen. Maankohoaminen on alueella nykyisin noin 21 cm sadassa vuodessa. Tiheästi asutun seudun maalajit ovat jääneet pitkälti kartoittamatta, koska kuvioiden rajoja ei asutuksen vuoksi ole voitu määrittää. Espoon keskuksen

alueella on rakennustoiminnan takia myös paljon täytemaita. Kartta-alueen poikki lounaasta koilliseen pitkän Espoonjokilaaksoa kulkee yksi Etelä-Suomen selvimmistä ja pisimmistä kallioperän murrosvyöhykkeistä (Obbnäsin-Lahden murrosvyöhyke). Muut pienemmät murroslinjat näkyvät joko samansuuntaisina tai luode-kaakkosuuntaisina suoaltaina ja -juotteina tai hienorakeisten kerrostumien peittäminä jokilaaksoina. Espoon kirkon ja Kirkkojärven välisestä Espoonjokilaaksosta on mitattu yli 27 metrin syvyyteen ulottuva pehmeikkökerros. Murroslinjoja reunustavat lyhyehköt jyrkänteet ovat yleisiä koko kartta-alueella. Maaperän perustyyppi on kuitenkin samanlaista kuin ympäristössä; kohoumat ovat kalliomoreenia, joita reunustavat ohuet rantakerrostumat. Painanteissa on savia ja liejuja tai turpeita. (Haavisto-Hyvärinen *et al.* 1994.) Maaperäkartan perusteella Kirkkojärven alue sijaitsee kalliomaiden ympäröimällä liejumaalla (Lj), jossa paikoin esiintyy soistumaa (Tvs) ja savialueita (Sa).

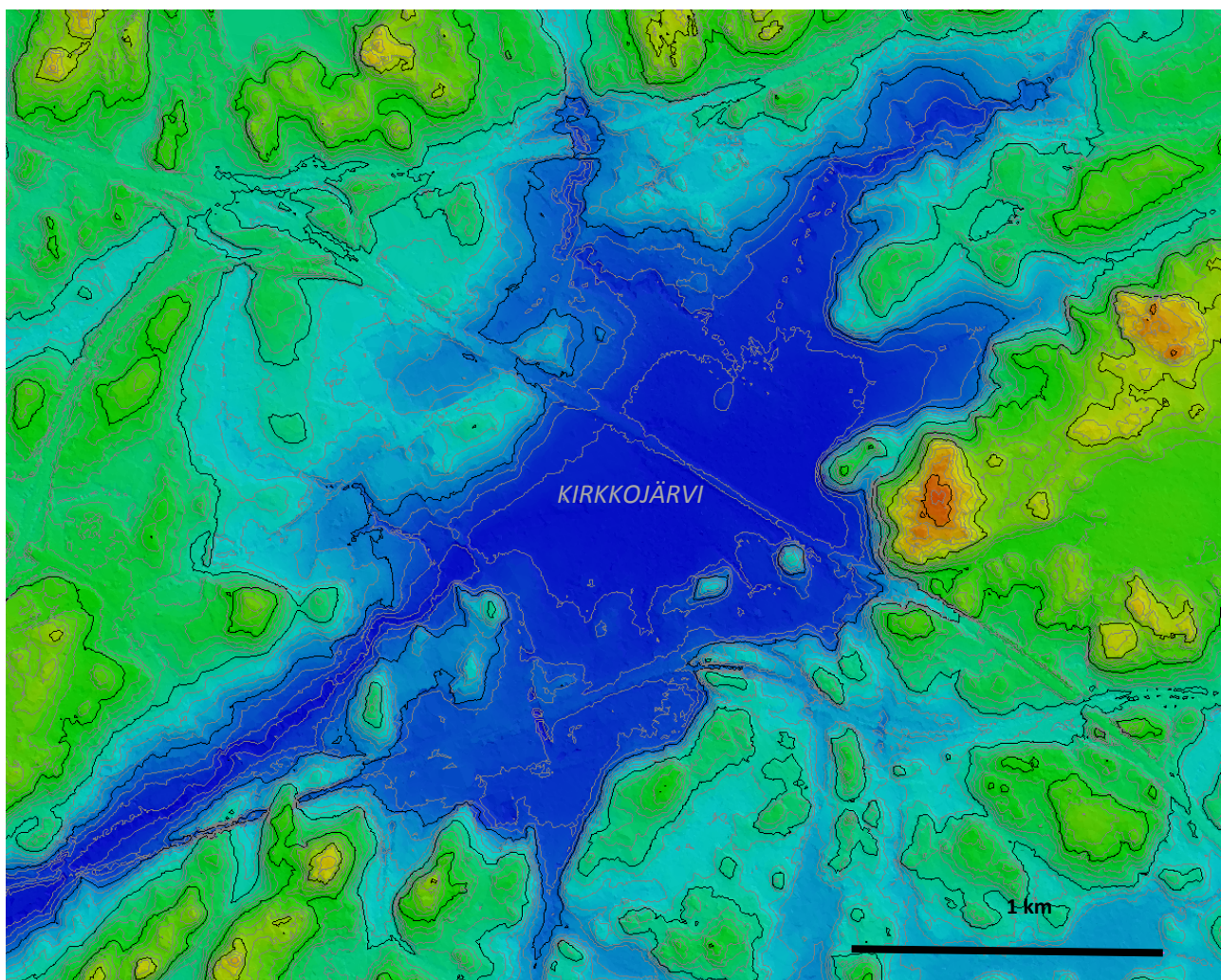
Kuva 4. Kevättulva Kirkkojärvellä 1950-luvun lopulla. Tämän jälkeen Espoonjokea ruopattiin ja Tarvontie (nyk. Turunväylä) rakennettiin. Taustalla Kasavuori. Kuva: Kaj Lindholm/Espoon kaupunginmuseo.

Kuivunut Kirkkojärvi on sijainnut Espoonjoen murroslaaksossa Kauniaisten Kasavuoren juurella, missä se on muodostanut alueen halki virtaavan Espoonjoen laajentuman. Glims- ja Glomså haarautuvat hieman Kirkkojärven pohjoispuolella. Kirkkojärven alue on tyypillistä Rannikko-Suomen maaperää, missä kalliomaiden ja savikoiden osuus on vallitseva. Kirkkojärvi on kuroutunut omaksi altaaksi Itämerestä suhteellisen myöhään, noin 1000 BP (Ristaniemi & Glückert 1987). Espoonjoen ja Kirkkojärven kohdalla oli vielä ajanlaskun taitteessa kallioperän murroslaaksoon syntynyt pitkänomainen merenlahti, josta allas maankohoamisen seurauksena kuroutui itsenäiseksi altaaksi noin 1000 vuotta sitten (Hyypä 1950). Järvi oli jo 1700-luvun lopussa osin umpeenkasvanut, ja sen rannat olivat soistuneet (Alanen & Kepsu 1989). Asutusta ei muodostu-

nut järven alaville, savikkoisille rannoille vaan ylemmäksi moreenimäille. Kirkkojärven vedenpintaa laskettiin jo vuonna 1846 ja 1960-luvulla järveä kuivatettiin Turun moottoritien (ent. Tarvontie) rakentamisen yhteydessä. Kauniaisten Suursuon (Stormossen) vedet laskivat etelästä Kirkkojärveen ja siitä edelleen lounaaseen Kirkkojokea myöten Espoonlahteen. Vielä edelleen, erityisesti kevättulvien aikaan läheiset joet nostavat Kirkkojärven vedenpintaa ja kerrostavat lietettä jokitormien liepeille (Kuva 4). Kirkkojärvestä on paikoin tavattu savikerroksia, jotka viittaavat moderniin ojitus- ja vesiensäännöstelytoimintaan. (Haavisto-Hyvärinen *et al.* 1994.)

Muuralan Teirmossenin (Espoon kirkosta noin 1,5 km länteen) paleoekologisissa tutkimuksissa on selvinnyt, että kuusi yleistyi alueella noin 4000 vuotta sitten. Nykyisenä valtapuuna on soistumisen myötä yleistynyt mänty. Viljely alkoi Teirmossenin alueella noin 1000-luvulla eaa. ja maankäyttö tehostui roomalaisella rautakaudella, noin 300 jaa. (Vuorela & Kankainen 1998). Kirkkojärven ympäristössä esiroomalaisen ajan rannankorkeutta vastaa korkeustaso noin 10 m mpy (Mikkola 1994) (Kuva 5).

Kuva 5. Kuivatetun Kirkkojärven muoto erottuu vielä hyvin LiDAR-pintamallissa. Turunväylä halkoo vanhaa järviällasta luode-kaakokosuunnassa. Järven muoto esiroomalaisella rautakaudella hahmottuu 10 m mpy korkeuskäyrän tasolla (tummansinisen alueen raja). Korkeuskäyrät 2,5 m välein. Pohja-aineisto: MML, visualisointi: Satu Koivisto/ARKE.

4. Metallinilmaisiprospektointi

Maastotöissä käytettiin Espoon kaupungin käyttämää ETRS-GK25 (EPSG:3879) -koordinaatistoa ja N2000-korkeusjärjestelmää. Mittalaitteena oli VRS-GPS-laite, jonka paikannustarkkuus oli parhaimmillaan noin 10 cm. Jälkitöissä mittaustiedot ja Espoon kaupungilta saatu pohjakartta yhdistettiin MapInfo-ohjelmassa. Kaivantoja dokumentoitiin lisäksi muistiinpanoin ja digitaalikuvin. Valokuvat luetteloidtiin jälkityövaiheessa WebMusketti-järjestelmään numerolla AKDG xxxx. Yhtään esinelöytöä ei otettu prospektoinnissa talteen.

Sillan Turunväylän pohjoispuolinen alue oli pitkälti kostea vesijättöä, jossa kasvoi tiheää pajukasvustoa ja heinää. Alueen noin etelä-pohjoissuunnassa halkovan ojan itäpuolella maasto oli hieman kuivempaa. Pinnanmuodoissa erottui edelleen vanhojen pelto-ojien linjoja ulkoilureitin lounaispuolella. Paikalla on vanhojen painettujen topografi- ja peruskarttojen perusteella ollut peltoa ainakin vuosien 1939–1981 välisellä ajanjaksolla (MML 2017). Aluksi peltomaa vaikuttaisi ulottuneen vuoden 2016 kosteammalle prospektointialueelle, mutta viimeistään 1960-luvulla viljely on rajoittunut kuivemmalle maalle nykyisen ulkoilureitin läheisyyteen.

Kuva 6. Katja Vuoristo (vas.) ja Juri Lintunen tutkimassa selvitysaluetta. Kuva: Satu Koivisto/ARKE (AKDG 5206:2).

Aluetta käytiin läpi metallinilmaisimella ensin vapaasti kulkiessa ja signaaleja koepistoin tarkastaen (Kuva 6). Maaperä oli kauttaaltaan savista peltomultaa. Alueella havaittiin pääasiassa resenttiä, 1900-luvun aineistoja, hauleja, patruunoita, erilaista metalliromua ja työkalujen osia. Löytöjä ei otettu talteen. Kasvuoren lounaispuolella testattiin systemaattisempaa otantaa ja alueelle laadittiin kolme lounais-koillisuuntaista tutkimuslinjaa (ks. kartta s. 18). Linjojen pituudet olivat (pohjoisesta etelään): 14, 21 ja 25 m. Linjojen sijainnit mitattiin paikalleen VRS-GPS -laitteella ja niitä käytiin läpi systemaattisesti metallinetsimellä. Kaikki signaalit tarkastettiin koepistoin. Kuoppia kaivettiin linjojen alueelle yhteensä 43 kpl. Koepistot olivat halkaisijaltaan 30–40 cm ja syvyydeltään noin 30 cm. Kaikissa kuopissa havaittiin savista peltomultaa noin 25–

30 cm syvyyteen, jonka jälkeen tavoitettiin harmaa, sitkeä pohjasavi. Suurin osa signaaleista saatiin ulkoilureitin reunan tuntumasta, jossa on kulkenut aikoinaan peltotie. Kaikki metallihavainnot olivat moderneja (Kuva 7). Turunväylän eteläpuolella, urheilukentän koillisreunalla olevalla kumpareella yritettiin myös tehdä metallinilmaisprospektointia. Paikalla kuitenkin todettiin, että suuri osa kumpareen luoteisosasta oli kaivettu ja täytetty läheisen urheilukentän rakennustöissä. Ainoastaan metsäisellä rinteellä moottoritien penkan läheisyydessä (Kuva 8) tarkastettiin koepistoin muutamia signaaleja, jotka sisälsivät vain modernia roskaa, pullonkorkkeja ja oluttölkkejä, kuten tien reunalla olettaa saattaa.

Kuva 7. Linkkuveitsi selvitysalueen pohjoisosasta. Kuva: Satu Koivisto/ARKE (AKDG 5206:6).

Kummallakaan alueella ei havaittu arkeologisesti kiinnostavia metallilöytöjä tai ilmiöitä. Vaikka työssä ei saatu positiivisia tuloksia, se toimi hyvänä harjoitusprojektina metallinilmaisinharrastajien ja arkeologien väliselle yhteistyölle. Työtä tehtiin sujuvasti yhdessä ideoiden ja keskustellen ja opittiin toistemme kokemuksista, menetelmistä ja näkemyksistä. Kirkkojärven sillanpaikan metallinilmaisprospektointi saatiin päätökseen yhden päivän aikana.

Myös jatkossa metallikautisille tai historiallisen ajan löydöille potentiaalisilla selvitysalueilla työ olisi erittäin suositeltavaa toteuttaa yhteistyössä metallinilmaisinharrastajien kanssa.

Kuva 8. Metsäistä rinnettä selvitysalueen eteläosassa. Kuvattu länteen.. Kuva: Satu Koivisto/ARKE (AKDG 5206:8).

5. Yhteenveto

Espoon kaupunki on teettänyt suunnitelmat Turunväylän ylittävstä kevyen liikenteen sillasta umpeenkasvaneen Kirkkojärven kohdalla. Espoon kaupunginmuseon kanssa käytyjen keskustelujen mukaan sillan penkereen ja rakennettavan raitin alle jäävä alue on syytä tutkia metallinilmaisinta käyttäen. Tutkimusalueella ei ole tiedossa olevia muinaisjäännöksiä, mutta Kirkkojärven rannoilta on löytynyt viime vuosina metallinilmaisinharrastuksessa rautakautista ja varhaiskeskiaikaista esineistöä. Järven kaakkoisosaa ei ole aiemmin tarkasteltu. Sillan ja siihen liittyvän raitin rakennuspaikoilla tehtiin metallinilmaisinspektointia yhteistyössä metallinilmaisinharrastajan kanssa lokakuussa 2016. Työllä varmistettiin, ettei rakentamisella vahingoiteta arkeologista kulttuuriperintöä. Rakennuspaikkaa Turunväylän molemmilla puolilla käytiin läpi metallinilmaisimella systemaattisin linjastoin ja vapaasti kulkien. Potentiaaliset signaalit tarkastettiin koepistoin. Prospektoinnin tulosten ja historiallisen ajan karttojen perusteella alue vaikuttaa olleen pääasiassa rantapeltoa ja vesijättöä, eikä paikalta löytynyt arkeologisesti kiinnostavia kerrostumia tai löytöaineistoa. Läpi käydyt linjastot kartoitettiin tarkkuus-GPS -laitteella ja tehtyjä havaintoja valokuvattiin ja niistä tehtiin muisiinpanoja. Selvitysalue käytiin läpi yhden päivän aikana.

Lähteet ja kirjallisuus

Alanen, T. & Kepsu, S. 1989. Kuninkaan kartasto Suomesta 1776–1805. Konungens kartverk från Finland.

Arkistolaitoksen digitaaliarkisto <http://digi.narc.fi>

Europaeus, A. 1922. Fornfynd från Kyrkslätt och Esbo socknar. SMYA XXXII, 1.

Finna.fi <https://www.finna.fi>

Haavisto-Hyvärinen, M., Stén, C.-G. & Backman, B. 1994. Espoon maaperäkartan 2032 12 selitys. GTK.

Hakanpää, P. 2005. Espoon eteläosien historiallisen ajan kylänpaikkojen yleiskaavainventointi. Museovirasto/RHO. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Hiekkänen, M. 2014. Suomen keskiajan kivikirkot. 3. uudistettu painos. SKS.

<http://www.hagerlund.net/fi/kirkkojarven-historia>

Hyyppä, E. 1950. Helsingfors omgivningar. Beskrivning till jordartskarta. Geologiska forskningsanstalten.

Kepsu, S. 2005. Uuteen maahan. Helsingin ja Vantaan vanha asutus ja nimistö. SKS.

Kokkonen, J. 1987. Espoon Terveyslähde. Arkisto- ja maastotutkimukset 1986–1987. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Laulumaa, V. 1991. Espoo Glims SE. Kivikautisen asuinpaikan koekaivaus. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Lindholm D. 1999. Espoon keskiaikainen asutus. Välähdyksiä keskiajasta. Espoon kaupunginmuseo.

Maanmittauslaitos 2017. Avoimien aineistojen tiedostopalvelu <http://www.maanmittauslaitos.fi/avoindata>

Mallat, Kaija *et al.* (toim.) 2008. Kylä-Espoo. Espoon vanha asutusnimistö ja kylämaisema. Espoon kaupunki.

Mikkola, E. 1994. Espoo Bemböle Kirsukumäki. Varhaismetallikautisen asuinpaikan koekaivaus. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Museovirasto 2017. Muinaisjäännösrekisteri http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteripor-taali/mjreki/read/asp/r_default.aspx

Nurminen, T. 2000. Espoon keskiaikaiset kylämäet. Inventointi. Espoon kaupunginmuseo. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Paikkatietoikkuna <http://www.paikkatietoikkuna.fi>

Ristaniemi, O. & Glückert, G. 1987. The Ancyclus transgression in the area of Espoo - the First Salpausselkä, southern Finland. Bull. Geol. Soc. Finland 59. Part 1, 45-69.

Rosendahl, U. 2007. Espoo, Karvasmäen Glimsin kylätontti. Kaivutöiden arkeologinen valvonta talomuseon pihassa. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Rostedt, T. 1988. Espoon Terveyslähde. Kaivauskertomus. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Saltikoff, B., Laitakari, I., Kinnunen, K.A. ja Oivanen, P. 1994. Helsingin seudun vanhat kaivokset ja louhokset. GTK. Opas 35.

Stenberg, J. 2013. Espoo Jorvi Glims, 20 kV ilmajohtolinjan pylväspaikkojen konekaivuun valvonta 2013. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

Söyrinki-Harmo, L. 1976. Espoo Karvasbacka tilat 1:234 ja 1:348 Kivikautisen löytöpaikan koekaivaus. Painamaton raportti Museoviraston arkistossa.

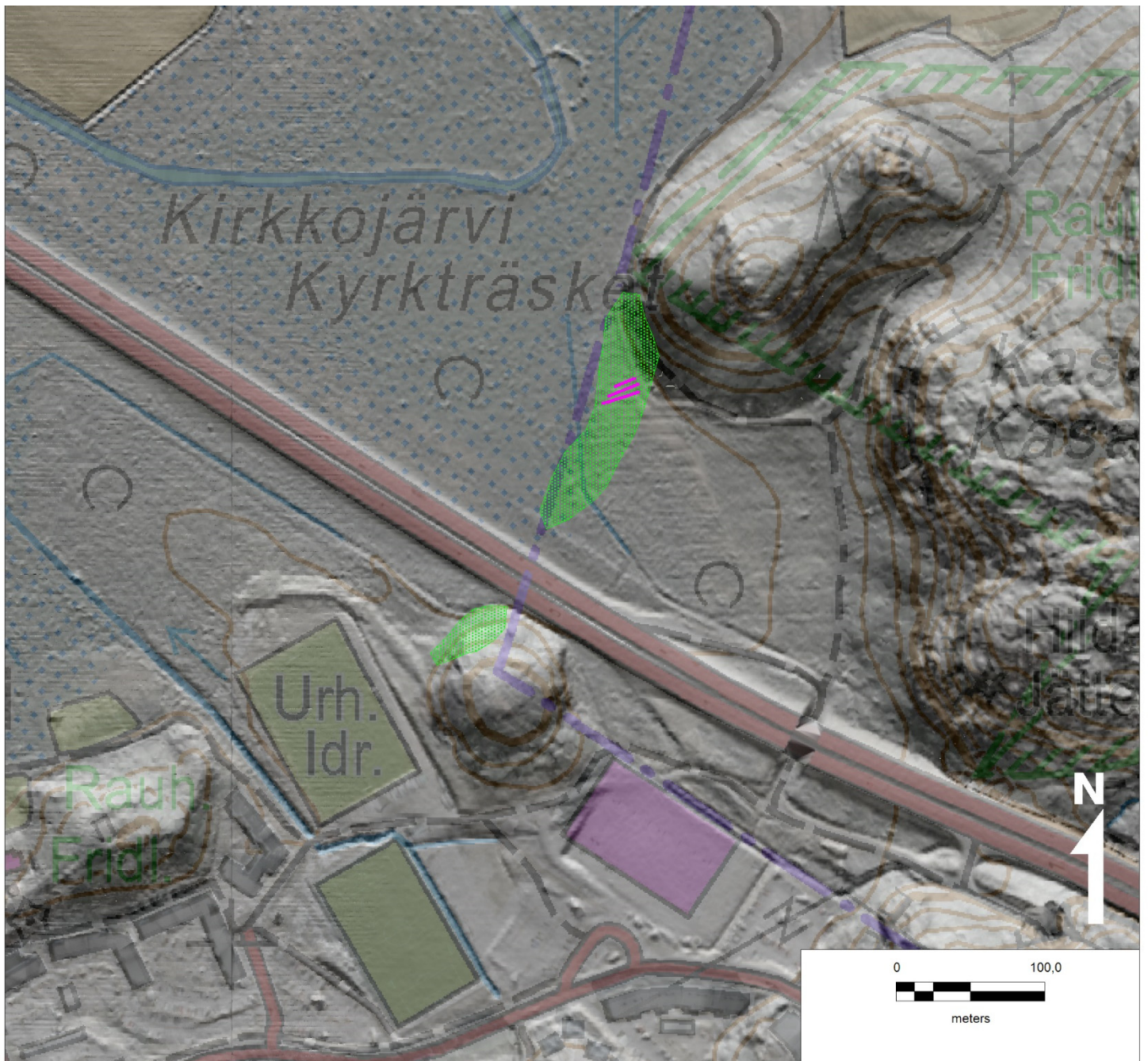
Vuorela, I. & Kankainen, T. 1998. Paleoekologinen tutkimus Espoon kaupungin luonnon- ja asutushistoriasta. FTK.

Digitaalikuvaluettelo

Museo/osaosto	Kokoelma	Alakokoelma	Kuvan numero	Kuva tyyppi	Aihe	Aiheen tarkenne	Aiheen paikat	Valmistusaika	Tekijä	Mitat	Kuva
1. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:1	digitaalikuva	Kuivattujen Kirkkojärven rannat. Tunnuväylien pohjoisreunalla ovat nykyään ihmeen kasvillisuuden peltossa. Kuvattu pohjoiseen.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	3072 x 1728 pixel	
2. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:2	digitaalikuva	Katja Vuoristo (vas.) ja Juri Lintunen tutkimassa selvitysaluetta.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	3072 x 1728 pixel	
3. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:3	digitaalikuva	Katja Vuoristo kaivamassa koepistoa selvitysalueen pohjoisosaan.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	1728 x 3072 pixel	
4. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:4	digitaalikuva	Juri Lintunen suorittamassa metallinlainsinprospektointia.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	1728 x 3072 pixel	
5. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:5	digitaalikuva	Rautainen halka selvitysalueen pohjoisosasta.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	1728 x 3072 pixel	
6. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:6	digitaalikuva	Linkkuveitsi selvitysalueen pohjoisosasta.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	3072 x 1728 pixel	
7. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:7	digitaalikuva	Hevosenkänkä selvitysalueen pohjoisosasta.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	1728 x 3072 pixel	
8. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:8	digitaalikuva	Meisäisiä rinnettä selvitysalueen eteläosassa. Kuvattu länteen.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	3072 x 1728 pixel	
9. Arkeologian ja tietopalvelut/ARTI	Arkeologian kuvakokoelma	Digikuvakokoelma	AKDG5206:9	digitaalikuva	Signaalin aiheuttaja etsitään selvitysalueen eteläosassa.	Prospektointikuva	Kirkkojärvi, Espoo	2016	kuvaaja: Satu Koivisto	3072 x 1728 pixel	

Kartta

ESPOO Kirkkojärvi Metallinilmaisprospektointi Naapurinmäensilta	Yleiskartta Prospektointialue mk 1:4000
Satu Koivisto 2016	 systemaattiset tutkimuslinjat vapaasti metallinilmaisimella läpikäyty alue
mitt. ja digit. Satu Koivisto ja Katja Vuoristo pohja-aineisto ©MML	Koord.: ETRS-TM35FIN Korkeus: N2000
MUSEOVIRASTO ARKEOLOGISET KENTTÄPALVELUT	